

„REALISTICKÉ“ HNUTIE VO FILOZOFII XX. STOROČIA

JÁN BODNÁR

Filozofický ústav Slovenskej akadémie vied, Bratislava

ÚVOD

1. V našej práci sme sa podujali podať kritický rozbor jedného z najsilnejších a najvplyvnejších myšlienkových prúdov v novšej buržoáznej filozofii, známeho pod menom *realizmus*. Predstavuje široko založený pokus o vytvorenie nového bojového frontu vo filozofii proti materializmu v dobe hlbkej krízy vedúcich idealistických smerov, ako empirizmus, absolútny idealizmus, iracionalizmus. Do arény filozofických bojov o formovanie svetonáhľadu moderného človeka vstupuje s programom prestavby filozofie v smere, ktorý jej má zaistiť čo najtesnejšie spojenie s vedou, no súčasne upevniť jej spojenie s náboženstvom. Prehlasuje tak idealizmus, ako aj materializmus za prekonaný, boj medzi nimi za ukončený a predkladá v rôznych odtienkoch program širokej syntézy všetkých filozofických poznatkov, ktoré sa zrodili v zápase medzi idealizmom a materializmom v ucelený filozofický systém.¹ Niektorí prívrženci „realistickej orientácie“ vo filozofii dokonca hlásajú, že práve ju treba považovať za základ svetonázoru človeka dnešnej epochy obrovského rastu vedy a techniky, budovania civilizácie na demokratických zásadách, úsilia o svetovú kooperáciu.²

2. Aj keď v dobe, keď V. I. Lenin písal svoj *Materializmus a empiriokriticizmus*, bolo realistické hnutie v buržoáznej filozofii viac-menej v začiatkoch a mnohé jeho špecifické črty boli ešte nepatrne vyhranené, niektoré sa iba formovali v podmienkach pretvárajúceho sa hospodárskeho a spoločenského života, jeho charakteristiku „realizmu“ možno aj dnes považovať za hlboko výstižnú a pravdivú. „Realisti“ a pod. — píše Lenin — a medzi nimi aj „pozitivistí“, „machisti“ atď., všetci títo sú iba úbohá kaša, potupná *strana stredu* vo filozofii, ktorá si pletie v každej jednotlivéj otázke materialistický a idealistický smer. Pokusy vymaniť sa z týchto dvoch základných smerov vo filozofii znamenajú iba „kompromisnícke šarlatánstvo“.³

¹ O vytvorenie filozofického systému na realistickej platforme sa pokúsili najmä títo známi buržoázni myslitelia: S. Alexander (v diele *Space, Time, Deity* roku 1920), A. N. Whitehead (vo svojej trilógii *Science and the Modern World* roku 1926, *Process and Reality* roku 1929 a *Adventures of Ideas* roku 1933), v najnovšej dobe W. P. Montague (v knihe *Great Visions of Philosophy* roku 1951), W. H. Sheldon (v knihe *God and Polarity: A Synthesis of Philosophies* roku 1954).

² Napr. W. H. Sheldon v knihe *America's Progressive Philosophy*, New Heaven 1942, 111, 121, 157—158.

³ V. I. Lenin, *Materializmus a empiriokriticizmus*, Bratislava 1952, 289.

3. Vznik „realizmu“ spadá do obdobia, v ktorom za hlavné a určujúce možno považovať tieto udalosti: a) krízu svetovej kapitalistickej sústavy, prechod kapitalizmu do posledného, imperialistického štádia; b) krízu idealistického svetonáhľadu; c) nástup robotníckej triedy do arény spoločenských a politických zápasov s revolučným programom socialistickej prestavby spoločnosti s učením vedeckého socializmu a materializmu; d) dosiaľ nevidaný rozvoj prírodných vied, významné objavy vedy; e) priemyselnú revolúciu, modernizáciu hospodárstva, rozvoj priemyselnej techniky a jej masové použitie v praxi; f) zostrenie triedneho boja, úsilie imperialistickej buržoázie o svetovládnu a nastolenie fašistickej diktatúry, o likvidáciu posledných zvyškov demokratických a liberalistických zásad.

Už aj vzhľadom na to, že realizmus vznikol a pôsobil v takej zložitej situácii, aká sa vytvárala najmä na európskom a americkom kontinente od začiatku tohto storočia v dôsledku pôsobenia uvedených udalostí, treba k jeho rozboru pristupovať ako k zložitému javu v myšlienkovom vývine XX. storočia. Realizmus je zložitý jav najmä preto, že nie je uceleným filozofickým smerom s presne vymedzeným programom, s uzavretým systémom poučiek a princípov, že je skôr myšlienkovým hnutím, na platforme ktorého sa tvorili rôzne varianty. Nemožno teda hovoriť o realizme ako celku, treba zvlášť skúmať v každom variante špecifickosť jeho gnozeologických a sociálnych základov, aby sme poznali súvis s podmienkami a okolnosťami jeho vzniku a pôsobenia.

Práve na základe skúmania gnozeologických koreňov rôznych variantov realizmu, poznávania súvisu s hospodárskou, sociálnou i kultúrnou situáciou v tej ktorej krajine kde sa šírili, možno povedať, že v realizme ako myšlienkovom hnutí v buržoáznej filozofii nášho storočia treba vidieť (v najrôznejšej obmene podľa podmienok a okolností, kde sa v akej podobe šíril) pokus: 1. o zneužitie výsledkov moderného vedeckého bádania pre idealistický výklad základných otázok filozofie; 2. o odvrátenie krízy idealistického svetonáhľadu falšovaním vedeckých poznatkov a prekrúcaním historických skutočností; 3. o zastrenie nepreklenuteľných rozporov medzi idealizmom a materializmom akýmsi druhom „kompromisného šarlatánstva“.

Na druhej strane však nemožno nevidieť, že z realistickej platformy sa v jednom prípade viedol útok proti krajne reakčným vládnucim idealistickým náhľadom v smere, ktorý, aj keď v úzkom profile, možno hodnotiť pokrokově — najmä ak prizeráme na skutočnosť, aké veľké prekážky sa stavajú do cesty šíreniu vedeckého materializmu v kapitalistických štátoch,⁴ ďalej, že pre viacerých mysliteľov na Západe, ktorí sa prebojujúvajú k materializmu a dostávajú sa až na pozície marxizmu, bola počiatočným východiskom realistická orientácia (napr. Ralph Perry, R. W. Sellars, M. Farber, V. J. Mc Gill a i.).

Na potvrdenie našich záverov sme si vybrali dva najtypickejšie varianty moderného realizmu: americký neorealizmus a tzv. naivný či intuitívny realizmus, ktorý u nás hlásal prof. Losskij. Obidva varianty vznikali a vyrastali za rozdielnych spoločensko-hospodárskych podmienok, ich gnozeologické postuláty, čo do formulácie skoro totožné, sú odrazom rozdielnych vplyvov (v prvom prípade ide o vplyv

⁴ Pozri napr. článok anglického marxistu M. Cornfortha, uverejnený vo *Voprosy filosofii* 4, 1955 pod nadpisom *Protivniki idealizma v sovremennoj buržoaznoj filosofii*, v ktorom ukazuje kladný význam náhľadov niektorých anglických buržoáznych mysliteľov realistickej orientácie v boji proti vládnucim idealistickým smerom (S. Alexandra, A. N. Whiteheada a G. Rylea).

modernej vedy, v druhom skôr o vplyv náboženský). A predsa závery v obidvoch prípadoch možno zhrnúť v tom zmysle, ako sme naznačili na tejto strane.

AMERICKÝ NEOREALIZMUS

I. Úvod

1. Vznik amerického neorealizmu v prvom desaťročí nášho storočia bezprostredne súvisí s celkovou situáciou v americkej filozofii v tomto období. Charakterizujú ju tri hlavné udalosti: 1. prehlbujúca sa kríza idealistického svetonáhľadu najmä tam, kde sa opierať o filozofický systém absolútneho idealizmu (J. Royce); 2. rastúci vplyv vedeckého materializmu a sily revolučných myšlienok vedeckého socializmu; 3. zrod a šírenie nových smerov v buržoáznej filozofii (pragmatizmus, personalizmus, realizmus). Súvisí aj so situáciou v americkom hospodárskom a spoločenskom živote, tvoriacou sa na pozadí prudkého prechodu amerického kapitalizmu do posledného imperialistického štádia, i na pozadí formujúceho sa „amerického spôsobu života“. Pre túto situáciu treba mať na zreteli viaceré momenty, špecifické americkému hospodárskemu a spoločenskému vývinu, ktoré slúžili vládnucej triede za východisko rozsiahlej propagandy o nadriadenosti Ameriky, výnimčnosti amerického kapitalizmu, ktoré tiež viedli k veľkému rozvoju vedy a priemyselnej techniky v Spojených štátoch atď.

Ak teda skúmame vznik neorealizmu na pozadí zložitej situácie v Spojených štátoch v dobe, keď sa tieto stávali najmocnejšou a najmodernejšou kapitalistickou zemou na svete, vidíme, že nebol výsledkom intelektuálneho sporu špecialistov vo filozofii, ale že bol stimulovaný jednak potrebou dať vládnucej triede nové zbrane v ideovom zápase a spôsobom vlastným buržoáznej filozofii propagovať silu, ideály amerického kapitalistického zriadenia a jednak potrebou zovšeobecniť výsledky vedeckého bádania, nové vedecké objavy a teórie a vypracovať nové gnozeologické a logické postupy pre svetonáhlad vládnucej triedy — buržoázie.

Ak máme na zreteli tieto potreby, ktorých splnenie za danej situácie požadovali ideológovia americkej vládnucej triedy, môžeme tvrdiť, že neorealizmus vstúpil na javisko filozofického života za podmienok, keď v americkej buržoáznej filozofii bolo badať silný odklon od tých vládnučích idealistických smerov, ktorých predstavitelia — ako to Dewey vyjadril — pestovali „intelektuálne námesačnictvo“, zaoberali sa riešením „veľkých“ otázok filozofie, vzdialených od života, vedy, ako aj od tých, ktoré otvorene hlásali agnosticizmus, subjektivismus, krajný relativizmus, propagovali pesimizmus, únik z bežného života do romantického zátišia akejsi vyššej nadzmyslovej a nadrozumovej skutočnosti.⁵

2. Pragmatizmus sa prvý pokúsil o zovšeobecnenie špecificky amerických „domáciach“ črt kapitalistickej Ameriky. Našiel ich predovšetkým v americkom praktizme, v kritériách „osožnosti“, „účinnosti“, ktorým vládnuca trieda podriaďovala všetky hodnoty, idey. Vyvolal silný ohlas, získal si veľa prívržencov a jeho vplyv

⁵ Filozofické učenie takého charakteru ešte aj v dobe vzniku amerického neorealizmu silne ovládalo filozofické semináre amerických vysokých škôl a filozofické spoločnosti. Z jeho najznámejších reprezentantov možno uviesť G. H. Howisona z Kalifornskej univerzity, pokúšajúceho sa o syntézu Leibnizovho učenia o monádach s fichtovskou odrudou subjektívneho idealizmu, T. Davidsona, pôsobiaceho v New Yorku, P. Bowne z Bostonu, ďalej E. Everetta, G. H. Palmera, H. Münsterberga, J. Roycea, W. R. Hockinga z Harvardskej univerzity.

prenikol aj medzi širšie vrstvy obyvateľstva. Mnohým sa však zdalo, že sa príliš otvorene a hrubo usiloval o zatiahnutie filozofie do služieb kapitalistickej praxe, preto si vyslúžil názvy ako „filozofia dolára“, „filozofia amerikanizmu“ atď.

Neorealizmus znamenal ďalší pokus o vytvorenie „pôvodnej“ americkej filozofie, o zovšeobecnenie domácich črt v myslení a živote Ameriky. Tak pragmatisti, ako aj predstavitelia neorealizmu vystúpili s programom prestavby filozofie v smere, ktorý ukazovalo spojenectvo s vedou, s „moderným“ spôsobom života, ako aj s programom zmierenia materializmu a idealizmu, syntézy starého s novým v duchovnom vývoji ľudstva.

3. Teoretické základy amerického neorealizmu položili európski predstavitelia „realistického hnutia“, najmä A. Meinong v Nemecku, no predovšetkým G. E. Moore a B. Russell v Anglii. Základné tézy Mooreovho článku *Refutation of Idealism* (Mind 1903, Volume 12, str. 133—153) boli v zásade prevzaté do programu, v ktorom oficiálne ohlásili roku 1910 svoje filozofické „vyznanie“ (*Programme and First Platform*). Azda ešte viac ako Moore ovplyvnil filozofickú orientáciu amerických neorealistov B. Russell, ktorý už od začiatku storočia stál na čelnom mieste v boji proti „psychologizmu“ a „subjektivismu“ v buržoáznej filozofii a propagoval logistiku a analýzu, ktoré vraj majú spojiť filozofiu s modernou vedou a jej metódy s metódami filozofie.

V náhľadoch amerických neorealistov možno však badať aj vplyv starších „realistických“ orientácií vo filozofii, predovšetkým vplyv „platónskeho realizmu“ alebo „scholastického realizmu“, v ktorom našli hlavný zdroj pre svoju teóriu o reálnej existencii „podstát“, „univerzálií“, logických, matematických vzťahov, hodnôt, existujúcich vraj nezávisle na konkrétnych faktoch skutočnosti.

4. Skôr ako začneme s rozborom gnozeologických základov amerického neorealizmu, chceme sa zmieniť o pokuse jeho predstaviteľov (mali viaceré pomenovania: „The New Realists“, „The Six Realists“, „Naive Realists“, „Six Little Realists“) zaviesť do filozofie nový spôsob práce, bežný v kruhoch vedeckých pracovníkov pri riešení problémov v tej ktorej špeciálnej vednej disciplíne. Je to spôsob kooperácie, ktorý spočíva v delbe práce na spoločnej téme, v dielovom rozpracovávaní rôznych otázok na spoločnej platforme.

Na jar 1910 sa zišli šiesti americkí profesori filozofie, odborníci rôznych filozofických disciplín, aby sa, ako „rovný s rovným“ utvrdili v sympatiách k „realistickému hnutiu“ a vypracovali jeho americký variant, a to (novým, buržoáznej filozofii nezvyklým spôsobom) — spôsobom „kooperácie“. Boli to F. B. Holt a R. B. Perry, profesori filozofie na Harvardskej univerzite, T. Marvin a E. G. Spaulding, profesori filozofie na Princetonskej univerzite, W. B. Pitkin, biológ, profesor žurnalistiky a W. P. Montagne, profesor filozofie na Columbijskej univerzite.

5. Všetci šiesti neorealisti boli nielen odborníkmi vo filozofii; skoro každý jeden venoval pozornosť niektorej prírodovedeckej disciplíne. Zhodli sa v názore, že ak má byť ich „nová“ filozofia budovaná na „vedeckých“ základoch, ak má byť modernou filozofiou, musí byť spoločným dielom všetkých a nie každého osamote. Ako v modernej dobe vraj vedecká práca nevyhnutne vyžaduje kooperáciu viacerých odborných zložiek, aj keď sa rieši jedna úloha, ako osamotený vedec už nemôže bez rozsiahlej spolupráce s inými vedcami pokračovať v bádaní, tak ani filozof, ak jeho filozofia má byť budovaná na vedeckých základoch, nemôže už pomýšľať na budovanie filozofického systému osamote, pretože znalosti z jednotlivých filozofických disciplín sú už také rozsiahle, že ich jeden človek nemôže obsiahnuť. Musí sa s viacerými odborníkmi z jednotlivých disciplín spojiť, dohodoriť sa na spoločnej ideovej

platforme a spolu s nimi pracovať ako rovný s rovným na jemu určenom úseku.

Zaiste si takúto snahu neorealistov treba povšimnúť. Treba si povšimnúť aj to, že bola niečím novým, čo buržoázna filozofia dovtedy skoro nepoznala. Nemožno si však pritom nepovšimnúť to podstatné: čo touto snahou sledovali. Nový metodologický postup mal viesť k široko organizovanej akcii na obranu proti šíriacemu sa vplyvu vedeckej materialistickej filozofie, na obranu idealistického svetonázoru.

6. Najprv sa dohodli na spoločnej ideovej platforme (bola uverejnená pod nadpisom *Programme and First Platform*); vypracovali program práce, rozdelili si dielové úlohy, napísali spoločné prehlásenie, ktoré malo byť akýmsi záväzkom, že sa budú pridŕžiavať generálnych smerníc, na ktorých sa spoločne dohodli. Dohodli sa tiež, že sa budú pravidelne schádzať na spoločné zasadnutia, diskutovať o svojich prácach.

Týmto novým spôsobom práce vo filozofii chceli neorealisti nielen ukázať, ako možno spoločne vystupovať, vzájomne sa brániť proti kritike, navzájom sa dopĺňať, ako možno organizovane postupovať na obranu idealistického svetonáhľadu. Chceli tiež dokázať, že dokumentujú vo filozofii „nového ducha“ modernej Ameriky, ktorého vraj charakterizuje kooperácia, rys tolerance a demokracie.

Za necelé dva roky po zakladajúcej schôdzke vydali neorealisti spoločné dielo pod názvom *The New Realism*. Obsahovalo príspevky všetkých šiestich zakladateľov neorealizmu k rôznym filozofickým otázkam.

Záverom o „kooperácii“ amerických neorealistov možno povedať, že aj keď nesplnila svoje poslanie a po niekoľkých rokoch ostala už len v spomienkach, predstavuje prvý pokus v americkej buržoáznej filozofii o organizovaný postup v boji proti materializmu, pokus, ktorý nasledovali v neskorších rokoch iní prívrženci realizmu v Amerike, tzv. „kritickí realisti“, a ktorý sa v súčasnej dobe rozrastá v silné hnutie za spojenie síl všetkých idealistických smerov v americkej buržoáznej filozofii v boji proti šíreniu materializmu a marxizmu.

II. Neorealizmus a subjektívny idealizmus

1. Prvý gnozeologický postulát amerických neorealistov by sme mohli formulovať nasledovne: predmety a veci vonkajšej skutočnosti existujú nezávisle na ľudskom vedomí a v procese vnímania nedochádza k žiadnemu takému zásahu zo strany vnímateľa, ktorý by menil, pretváral ich objektívnu existenciu. Alebo: objekty poznania nezávisia na vnímateľovi čo do ich existencie.⁶

Na základe takto formulovaného gnozeologického stanoviska v otázke poznávania objektívnej skutočnosti, vzťahu medzi vnímateľom a predmetom vnímania by sa mohlo súdiť, že v amerických realistoch máme práve takých radikálnych odporcov subjektívneho idealizmu, ako sú materialisti. V skutočnosti tak aj vystupujú. Svoj odpor proti nemu nazývajú „revoltou proti subjektivismu“. Všetmožno sa snažia dokázať, že za základ svojej filozofie berú zásadu „zdravého rozumu“, ktorý sa búri proti argumentom idealistov, že predmet poznania je výlučne výtvorom subjektu, vnímateľa. Pokiaľ sa americkí neorealisti pridŕžujú takto formulovaného gnozeologického postulátu, možno ich kritiku subjektívneho idealizmu brať vážne a súdiť, že vykonala kus osožnej práce v boji proti nemu. Takéhoto charakteru je

⁶ Ralph B. Perry nazýva takto formulované gnozeologické stanovisko „teóriou nezávislosti“ (theory of independence); pozri v knihe *Present Philosophical Tendencies*, New York 1919, 308.

najmä kritika R. B. Perryho, ktorý sa neskoršie z realizmu dopracoval až na pozície materializmu. Veď predstavitelia subjektívneho idealizmu práve tak v Amerike, ako aj v Európe vynakladali všetok dôvtip, utiekali sa k najfantastickejšej sofistike, aby dokázali, že svet, príroda nemôže existovať nezávisle na vedomí, že vznikajú v procese poznávania ako výtvor aktívneho vedomia, subjektu, ducha. Takéto riešenie otázky tvorí základ subjektívno-idealistickej filozofie. Ako vážne bolo treba pristupovať k vyvracaniu idealistickej teórie poznania, usilujúcej sa podkopať základy modernej vedy, zneužiť jej výsledky a ako to bolo potrebné najmä začiatkom nášho storočia, ukazuje kniha V. I. Lenina *Materializmus a empiriokriticizmus*.

Za hlavnú oporu subjektívno-idealistickej teórie poznania možno pokladať tzv. subjektivistický princíp. Stanovuje v najrôznejších variáciách, že predmetom poznania môžu byť iba subjektívne dáta vedomia. Pocity, vnemy, pojmy nemôžu nič vypovedať o objektívnej, vonkajšej skutočnosti, ich obsah vymedzuje aktívny subjekt a kvalifikuje nimi určité stavy vedomia. Keby aj mali byť prípadne odrazom objektívnych vlastností vonkajšej skutočnosti, ako výsledok tohto odrazu sú vraj niečím takým jedinečným vo svojej podstate, tak kvalitatívne odlišným od vlastností predmetov, že o nich nemôžu nič vypovedať, čo by presahovalo rámec ich privátnosti, subjektívnosti, jedinečnosti. Výsledok takéhoto spôsobu uvažovania: subjekt môže poznávať iba svoje vlastné stavy, a to vo forme pocitov, vnemov. Svet, ako ho vnímame, je náš privátny svet, je náš výtvor.

Pokiaľ teda berieme postulát neorealismu ako východisko ku kritike subjektívno-idealistickej teórie poznania, musíme uznať, že má veľa styčných bodov s materialistickou gnozeológiou, že je náznakom cesty k materializmu.

2. Prvý gnozeologický postulát má svoje ťažisko v kritickom postoji amerických neorealismu k subjektívnemu idealizmu; ako sme sa už zmienili, charakterizuje ho dôležitá materialistická tendencia. Aby sa však tento postulát mohol uplatniť aj v širších filozofických záveroch, aby zavážil v celkovej filozofickej orientácii, treba ho doplniť novým postulátom, v ktorom by bolo zahrnuté gnozeologické stanovisko určujúce filozofickú orientáciu neorealismu. Ako ho formulujú americkí neorealisti? Tento postulát hovorí o „imanencii“ predmetu vo vedomí a stanovuje, že objektívnu skutočnosť poznávame bezprostredne, v „origináli“, presne tak, ako existuje mimo vedomia. R. B. Perry v tejto súvislosti hovorí o „teórii imanencie“ (theory of immanence).⁷ Podľa W. P. Montagueho tento postulát stanovuje, že „jednotliviny ako všeobecniny, ako skutočne existujúce, uchopujeme skôr priamo ako nepriamo pomocou kópií alebo myšlienkových obrazov“.⁸

Kým z prvého postulátu bolo možno vyvodzovať určitú materialistickú tendenciu, druhý postulát jasne prezrádza, kam smeruje základná tendencia neorealismu, že smeruje k pozíciám subjektívneho idealizmu, že neorealizmus znamená v podstate celkom zrejmú, aj keď dôvtipnú, no tým nebezpečnejšiu formu subjektívneho idealizmu, ktorá má slúžiť ako lákadlo najmä pre filozoficky dezorientovaných prírodovedcov.

3. Stanoviská, ktoré neorealisti zaujímajú k rôznym filozofickým otázkam na báze tohto postulátu, pripomínajú v určitom zmysle stanoviská vulgárneho alebo mechanistického materializmu. Mnohým stúpencom vedeckého myslenia z radov buržoázných prírodovedcov imponujú najmä tam, kde dokazujú zbytočnosť a ne-reálnosť takých pojmov idealistickej metafyziky ako „čisté vedomie“, „duch“,

⁷ Tamtiež, 308.

⁸ W. P. Montague, *The Story of American Realism, Twentieth Century Philosophy*, New York 1947, 424.

„subjekt“ atď. Idealizmus ich používal ako syntetizujúce princípy, ktoré zjednocovali, spájali, umocňovali rôzne dáta vedomia a usmerňovali do jednotného toku vnútorného duševného života. Teda až druhý postulát dáva plný zmysel heslu neorealisticov: preč od subjektivismu. Pod týmto heslom dali sa nielen do boja proti idealistickým koncepciám „vedomia“, „subjektu“, „mysle“, ale aj proti akejkolvek subjektívnej zložke v procese poznania. Tak sa stalo, že im obsah poznania úplne splýval s predmetom poznania. Podstatu realizmu, objektivismu vo filozofii videli v „obnažení“ objektov vonkajšej skutočnosti vo vedomí, v ich reálnej existencii, v zbavení sa najnepatrnejších vplyvov zo strany vnímateľa. Takéto stanovisko zastávali vraj preto, aby vede mohol byť konečne umožnený prístup do tzv. tajov duchovného sveta, duševného života.

Neorealisti sú presvedčení, že odstránením každého subjektívneho činiteľa odstraňujú z teórie poznania hlavnú prekážku, ktorá stála v ceste zblíženiu filozofie s vedou, vybudovaniu filozofie na vedeckom základe. Filozofia vraj môže konečne používať také isté objektívne metódy pri riešení svojich problémov, aké používajú prírodné vedy. Musí sa však nadobro zbaviť introspektívnej metódy odkázanej na neisté, subjektívne zprávy, sebazpozorovanie. Inak nebude môcť vedecky pristupovať k riešeniu otázok vedomia, myslenia, pravdy, omylu atď. Likvidovaním introspektívnej metódy bol poverený Perry, ktorý už roku 1904 v článku *Existuje vedomie?* („Does consciousness exist?“) podnikol prvé kroky na jej vylúčenie z filozofie dokazovaním, že neslobodno spájať deje vedomia s obsahom vedomia. Každý duševný obsah má svoje objektívne vyjadrenie v tom, že jeho podstatu tvoria záujmy vzhľadom k prostrediu. Záujmami sa človek akoby rozprestieral do svojho okolia — tam treba hľadať reálny podklad pre skúmanie duševných obsahov. Tým ľahšie možno skúmať deje vedomia predstavujúce činnosť nervového systému. Nervový systém — to je vstupná brána, cez ktorú obsah vedomia vyúsťuje do vonkajšieho sveta v rúchu záujmov a cez ktorú na druhej strane impulzy navodené zvonka vstupujú do vedomia v rúchu jeho obsahov. Čiže, obsah vedomia možno objektívne poznať jednak vo forme záujmov človeka, no súčasne aj vo forme vonkajších impulzov, ktoré vedomiu dávajú konkrétny obsah a zmysel.

Myslíme, že netreba podrobne ukazovať, v čom spočíva subjektívny idealizmus v teórii poznania amerických neorealisticov. Stačí sa opýtať, aký je rozdiel medzi tvrdením „legálnych“ prívržencov subjektívneho idealizmu, že skutočnosť je výtvorom aktívneho subjektu, a tvrdením amerického neorealistu, že obsah poznania a predmet poznania sú totožné. V skutočnosti žiadny; v prvom i druhom prípade vedomie zahŕňa skutočnosť, či zmocňuje sa jej v jej totalite, úplnosti, mimo ktorej neexistuje nič; v pravom slova zmysle je jej tvorcom.

Neorealisti dokazujú, že ich teória o bezprostrednom poznaní či uchopovaní predmetov sa v origináli opiera o výsledky vedeckého bádania, že je v podstate zovšeobecnením vedeckej teórie. Tejto otázke venujeme kapitolu o vedeckých zdrojoch filozofie neorealizmu. Teraz sa treba zmieniť o vzťahu neorealizmu k objektívnemu idealizmu.

III. Neorealizmus a objektívny idealizmus

1. Neorealisti sa prehlasujú za „realistov“ preto, že vraj proti idealizmu uznávajú reálnu, na vedomí nezávislú existenciu vonkajšej objektívnej skutočnosti. Zdalo by sa, ako sme sa už zmienili, že z tohto stanoviska by mohlo byť veľa styčných

bodov medzi materialistickou a realistickou teóriou poznania, tým viac, ak realisti dokazujú, že ich „realizmus“ stavia vo veci poznateľnosti sveta na „naivnom“ presvedčení každého normálneho človeka. Na tom bezvýhradne stavia aj vedecký materializmus. „Materializmus — píše Lenin — vedome berie za základ svojej teórie poznania „naivné“ presvedčenie ľudstva.“⁹

Ako sú neorealisti v skutočnosti ďaleko vo svojej filozofii od „naivného“ presvedčenia normálneho človeka, prezrádza ich tvrdenie, že práve tak reálne, ako existujú predmety vonkajšej skutočnosti, ktoré v origináli poznávame vo vedomí, existujú aj tzv. „podstaty“ alebo „univerzálie“. Ako píše W. P. Montagne: „... *podstaty* alebo *univerzálie*, ktorých sme si vedomí, subsistujú, keď sme si ich nie vedomí“ (v citovanom článku na str. 424). Na vysvetlenie uvádza: „Metóda dokazovania nezávislej reality univerzálií alebo podstát, ktoré *subsistujú*, je tá istá ako metóda dokazovania nezávislosti reality jednotlivých vecí, ktoré *existujú*. Že 7 a 5 = 12, to možno úplne vysvetliť z povahy čísla 7, 5 a 12 a vôbec nie z povahy vedomia (rozumej: z obsahu vedomia — pozn. J. B.) ... Či sa to týka foriem alebo čísel, alebo nekvantitatívnych kvalít, ako modro, žltosť, ich vzťahy a konfigurácie vyjadrujú úplnú indiferentnosť k faktu, že sme si ich vedomí“ (tamtiež, str. 426).

Tento druh objektívneho idealizmu nie je v dejinách filozofie neznámy. Bol to sám Platon, hlavný predstaviteľ idealizmu v starogréckej filozofii, ktorý jasne, s obdivuhodnou intelektuálnou zručnosťou vypracoval jeho základy. „Platónsky realizmus“, ktorého jadro tvorí učenie o ideách, stal sa východiskom pre všetky realistické hnutia v idealistickom tábore až do dnešných čias. Ako sa nepodarilo zmeniť podstatu tohto realizmu, tak sa nepodarilo prekonať ani jasnosť, dôslednosť jeho pôvodnej platónskej formulácie.

Platónsky realizmus, prispôbený stredovekému spôsobu myslenia, prenikol do scholastickej filozofie a v niektorých obdobiach suverénne ovládol všetky najdôležitejšie filozofické učilištia kresťanskej Európy. Rozvíril ostré boje s tzv. nominalistami, tvrdiacimi, že reálne existujú iba jednotliviny a nie všeobecniny, ako to učil „realizmus“. Reálne existuje iba tento strom a nie strom všeobecne, tvrdili nominalisti. Celá učená Európa s veľkou pozornosťou sledovala ostrý, často až krajne rozhorčený zápas medzi stúpencami realizmu a nominalizmu. Práve v tomto boji sa sformovali základy „stredovekého realizmu“ ako variantu platónskeho realizmu.

2. Je skoro neuveriteľné, že sa tento tradičný realizmus dožil obnovy v modernom „realistickom hnutí“, ktorému sa do čela postavili takí odporcovia stredovekej filozofie, „stúpenčí“ moderného, vedeckého spôsobu myslenia ako G. E. Moore a B. Russell. Nesporne i Moore i Russell riskovali pre záchranu idealistickej filozofie príliš veľa, ak sa pokúsili spájať platónsky alebo stredoveký realizmus s modernou empirickou filozofiou dovoľávajúcou sa vedeckých metód a vedeckých poznatkov. Že sa o to pokúšali takí známi myslitelia, prezrádza mimoriadne ťažké a beznádejné postavenie idealistickej filozofie na konci minulého storočia, hlbokú krízu idealistického svetonázoru.

Platónsky či stredoveký realizmus sa v modernom realistickom hnutí predstavil v rúchu učenia o „vonkajšej povahe vzťahov“ najprv skromne v logike, potom aj vo všeobecnej filozofii v rúchu tzv. pluralistického náhľadu na svet. Pravdu povediac, tvoril ideový rámec celej takej zvučnej a slávnej „revolty“ realistov proti subjektivismu vo filozofii. O toľto všetkom si teraz musíme pohovoriť.

Hneď pri zrode „moderného realistického hnutia“ v buržoáznej filozofii za-

⁹ V. I. Lenin, *Materializmus a empiriokriticizmus*, Bratislava 1952, 96.

hajuje Moore útok proti tradičnej idealistickej logike tézou, že pojmy treba považovať za nič, čo má stálu, nepremennú, večnú podstatu. Ako dôkaz zabrádntia idealizmu do krajného subjektivismu uvádza Moore Berkeleyovu tézu „esse est percipi“ (existuje iba to, čo možno vnímať). V mene záchrany filozofie od nebezpečných dôsledkov subjektivismu rozvíja Moore svoju teóriu o „predmetnej“ (objektívnej) existencii toho, čo tvorí obsah pojmu vo vedomí a dokazuje, že napr. „modro“ existuje nezávisle práve tak na vedomí ako na predmetoch vonkajšej skutočnosti (alebo „subsistuje“ — ako hovorí Meinong — súčasne vo vedomí i v predmetoch reálnej skutočnosti).

Bertrandovi Russellovi, vzdelanému najmä v matematickej logike, boli Mooreove závery impulzom k vypracovaniu novej teórie súdov, podľa ktorej nielen pojmy majú reálnu, na myslení nezávislú, nemennú existenciu, ale aj vzťahy medzi pojmami v súdoch. Vzťahy, ktoré spájajú členov v súdoch — prehlasuje Russell — nepatria žiadnemu z členov, nie sú s nimi vnútorne spojené, nezávisia na nich, majú vzhľadom k nim vonkajší charakter, nezávislú, pevnú existenciu. Russell nazval svoje učenie „logickým atomizmom“.

Aké sú dôsledky plynúce z učenia o vonkajšej povahe vzťahov v súdoch pre teóriu poznania, konkrétnejšie pre teóriu pravdy? Ak ten istý vzťah môže spájať tie najrozmanitejšie členy bez toho, aby sa buď sám zmenil, alebo menil povahu členov, znamená, že medzi členmi je postavená nepreklenuteľná priehrada a zrnká pravdy, ktoré každý člen obsahuje, sú útvarmi v sebe hotovými, definitívnymi, izolovanými. Pravda sa nerodí postupne z menších právd v takom zmysle, ako sa riekka rodí z potôčkov a potokov. Nech je súhrn zrníek či „atómov pravdy“ sebeväčší, nikdy nebude predstavovať novú kvalitu, „väčšiu pravdu“, pretože jednotlivé zrnká sú útvarmi úplne izolovanými od iných, oddelenými vonkajšími vzťahmi a ich súhrn môže tvoriť len mechanický a nie organický celok.

Neorealisti bez výhrady prijali tak Mooreovu teóriu pojmov, ako aj Russellovu teóriu o vonkajšej povahe vzťahov.

3. Teraz sa stručne zmienime o metafyzických základoch neorealistickej teórie o vonkajšej povahe vzťahov medzi pojmami v súdoch a teórie o reálnej existencii „univerzálií“ či „všeobecnín“. Obidve teórie majú zovšeobecnenie v tzv. *pluralistic-kom náhľade na svet*. Možno ho považovať za produkt moderného idealizmu, aj keď jeho metafyzické jadro je obsiahnuté už v Aristotelovom učení o substanciiach. Pluralistický náhľad na svet sa veľmi často dáva do súvisu s demokratizmom, individualizmom, liberalizmom buržoázneho spoločenského zriadenia. Najmä ideológovia buržoázie sa ním oháňajú v kritike absolutizmu, monarchizmu, totalitného systému. Kým v Európe si len veľmi neskoro získaval prívržencov, vo filozofii v Spojených štátoch, temer všetky nové idealistické myšlienkové prúdy zo začiatku nášho storočia, teda pragmatizmus, neorealizmus i kritický realizmus ohlasovali k nemu kladný postoj a usilovali sa ho podporiť logicky i gnozeologicky.

Boli to najmä pragmatisti James a Dewey, ktorí zahájili mohutnú propagačnú kampaň za jeho ujatíe sa v Spojených štátoch. Pluralistický náhľad na svet ohlasovali ako centrum, okolo ktorého sa točí celá pragmatická filozofia. Pod jeho štítom začal James útoky proti „monistickému“ náhľadu na svet u prívržencov absolútneho idealizmu. Monistická predstava jednoty sveta a vôbec každá myšlienka vo filozofii rysujúca svet ako jeden homogénny celok našla u Jamesa iba opovrzenie a výsmech. Spájajúc učenie o jednote sveta s učením o Absolútne, hádže James tieto kritické slová do tváre prívržencov monizmu: „Absolútna jednota neznesie žiadne stupne, práve tak ako neznesie absolútna čistota vody ani jediný zárodek

cholery. Akákoľvek infinitezimálna neodvislosť sebemenšej čiastky bola by pre Absolútnu takou osudnou ako zárodok cholery“. A dodáva: „Pluralizmus naopak nepotrebuje byť tak dogmatically prísny. Akonáhle pripustíte, čo len rozdelenie vecí, len trochu samostatného chvenia, trochu voľnej hry častí medzi sebou, niečo skutočne nového a neočakávaného, nech je toho akokoľvek málo, potom bude pragmatizmus úplne spokojný a povolí Vám každé kvantum skutočnej jednoty“.¹⁰

O čo vlastne ide v spore medzi monistickým a pluralistickým náhľadom na svet? Monistický náhľad vysvetľuje svet ako homogénny celok, v ktorom vzťahy medzi jednotlivými časťami majú vnútornú povahu. Časti nie sú navzájom izolované čímisi, čo k nim nepatrí, nesúvisí s nimi, naopak, medzi nimi existuje príbuzenský pomer, majú spoločné rysy, navzájom súvisia, tvoria vyššie organické celky, jednoty. Idealisti však hľadajú jednotu iba v duchovnom svete. Absolútny duch podľa nich predstavuje najvyššiu, najdokonalejšiu jednotu sveta, vrcholného organizujúceho činiteľa, absolútneho vládcu, ktorý dogmatically, suverénne vládne nad všetkým a všade. Monizmus transcendentalistov hlása dokonca názor, že v skutočnosti existuje iba Jedno; toto Jedno je Boh, Človek, Svet. Človek nosí v sebe boha i svet, je bohom i celým svetom, pretože jeho duch preniká všade a môže sa zmocniť všetkého.

Naproti tomu pluralizmus učí, že svet predstavuje nekonečnú rozmanitosť vecí a javov; tieto existujú v úplnej vzájomnej nezávislosti, sú si samy svetmi pre seba, riadia sa vlastnými potrebami, používajú vlastné sily. Medzi nimi je nepreklenuiteľná priepasť, pretože v každej veci to podstatné je niečo zvláštne, čo je inej veci úplne cudzie, neznáme a nepredstaviteľné. Ak sa predsa medzi rôznymi vecami vytvárajú určité vzťahy, majú tieto čisto vonkajšiu povahu, nepatria ani k jednej, ani k druhej veci, nevymedzujú povahu týchto a ani ich povaha nie je nimi vymedzená. Tieto vzťahy podľa Russella musia mať práve takú samostatnú existenciu ako veci, jeden vzťah môže spájať najrozmanitejšie veci bez toho, aby sa v najmenšej miere zmenila jeho povaha.

Na prvý pohľad je jasné, že takáto predstava sveta mohla vyrásť a ujať sa iba na pôde, kde vládnu kapitalistické vzťahy, kde individuum je uzavreté vo svojom vlastnom svete cudzotou vzťahov, ktoré ho pútajú k spoločnosti. Nič tak necharakterizuje povahu vzťahov medzi ľuďmi v kapitalistickej spoločnosti, ako úsilie vládnucej triedy izolovať jednotlivca, uzavrieť ho do vlastného sveta, nechať ho odkázaného na seba a v mene rešpektovania individuálnosti, osobnosti ospravedlňovať každú bezohľadnosť, výstrednosť, každý egoizmus.

Neorealisti bez výhrad prijali pluralistickú koncepciu sveta, spojili sa s pragmatistami, aby dokázali, že ideálne vyhovuje predstave moderného človeka (žijúceho v kapitalistickej spoločnosti), pre ktorého vraj najvyššími hodnotami sú individuálna sloboda, ľudská osobnosť, demokratický spôsob života.

Od teórie, od vonkajšej povahy vzťahov je veľmi krátka cesta na pozície krajného racionalizmu. Po nej sa uberal neorealista Spaulding. Dokladom toho je jeho kniha *The New Rationalism (Nový racionalizmus)*, ktorá vyšla samostatne roku 1918. Svoj príklon k racionalizmu obhajuje Spaulding v zmysle obrany realizmu pred materializmom. Iba v úzkom spojení s racionalizmom sa vraj realizmus môže vyhnúť ceste, ktorá nevyhnutne vedie k naturalizmu a materializmu. Spauldingove špekulácie s „ideami“ či „ideálmi“, ktoré vraj vládnu nad svetom obyčajných existencií, dávajú im zmysel a určujú svetu, čo má byť a nie čo iba je, ukazuje,

¹⁰ W. J a m e s *Pragmatismus*, Praha 1918, 108.

ako neorealistické hnutie obrátené chrbtom k materializmu nevyhnutne muselo skončiť v metafyzike.

Viac ako Spauldingova filozofia dokazujú to názory odchovanca aprioristu H. Münsterberga — T. Marvina. Krajne špekulatívny racionalizmus Münsterberga rozvíja Marvin smerom, kde hraničí metafyzika s najneuveriteľnejšou fantáziou. Predmetom jeho úvah je svet večných hodnôt, ktoré sú dané a priori a vyznačujú sa úplnou neodvislosťou od reálneho pozemského sveta.

4. Je skoro neuveriteľné, že neorealizmus práve touto svojou črtou neviazanej špekulácie, ktorá mu „pomohla“ odtrhnúť konkrétne od abstraktného, reálne od ideálneho, jednotlivé od všeobecného, najviac prenikol do súčasnej americkej buržoáznej filozofie, najviac ovplyvnil (pravda, za pomoci iných idealistických smerov, ktoré idealizmus nemaskovali realistickou nálepkou) súčasnú buržoáznu prírodnú filozofiu i prírodovedcov.

Tomuto vplyvu neunikol dokonca ani taký vynikajúci fyzik a matematik ako Albert Einstein. Pod vplyvom súčasného racionalizmu neváhal prehlásiť, že „medzi svetom našej zmyslovej skúsenosti a svetom „konceptí“, ktoré vznikajú v našom myslení a v našich pojmových výrazoch... a ktoré sú slobodnými výtvormi myslenia, existuje nepreklenuteľná priepasť.“¹¹ Toto tvrdenie sa zdalo byť príliš silné aj pre zakladateľa moderného racionalizmu Bertranda Russella, ktorý síce dáva za pravdu Einsteinovi, že „chorobou dnešného empirizmu je strach z metafyziky“ (str. 289), no súčasne ho poučuje, že čísla nemôžu byť práve najvhodnejším príkladom reálnej existencie takých pojmov a abstrakcií, ktoré nie sú odvodené zo skúsenosti. Hovorí: „Ak si niekto predstaví inteligentné bytosti, žijúce na slnku, kde je všetko v plynnom stave, tieto pravdepodobne nebudú mať žiadnu koncepciu čísla práve tak ako veci. Mohli by mať matematiku, ale jej najelementárnejším predmetom by bola topológia. Nejaký solárny Einstein by mohol objaviť aritmetiku a predstaviť si svet, v ktorom by mohla platiť, avšak jej predmet by bol príťažlivý pre žiakov“ (tamtiež, str. 697).

Podobných príkladov, kde sa prírodovedci „očarení“ dosahom abstraktného myslenia v teoretických úvahách dali stiahnuť do osídli metafyzických špekulácií racionalistov, je v súčasnej dobe na Západe veľmi mnoho.

5. Vedecká materialistická filozofia kategoricky odmieta samostatnú, na materiálnej skutočnosti nezávislú existenciu všeobecných pojmov, abstrakcií, etických alebo estetických hodnôt, popiera, že by okrem sveta reálnych predmetov a javov existoval nezávisle nejaký svet ideí, absolútnych hodnôt, podstát či univerzálií. V tomto kategorickom odmietaní materializmus jasne vymedzuje priepasť rozdiel, ktorý ho delí od idealizmu, nech sa tento maskuje v rúchu „realizmu“ či „racionalizmu“.

Pre vedecký materializmus neznamená abstraktnosť pojmov vôbec ich odtrhnutosť od reálnej skutočnosti. Neznamená tiež, že by bolo treba medzi pojmom a pocitom robiť podstatný rozdiel v takom zmysle, akoby abstraktné pojmy nemali nič spoločného s pocitmi alebo vnemami, akoby svet, ktorý odrážajú, pocity a vnemy bol podstatne iným svetom ako ten, o ktorom hovoria pojmy. Tak pocity, ako aj pojmy sú subjektívne odrazy či obrazy objektívnej skutočnosti, sú dve rôzne formy odrážania tej istej objektívnej skutočnosti.

¹¹ A. Einstein, *Remarks on Bertrand Russell's Theory of Knowledge* v knihe *The Philosophy of B. Russell* — Library of Living Philosophers, New York 1946, 287.

V čom potom spočíva rozdiel medzi abstraktnými pojmami a pocitmi? Marxizmus učí, že abstraktné pojmy odrážajú vnútornú podstatu materiálnych procesov v prírode a spoločnosti, kým pocity, vnemy odrážajú povrchovú stránku skutočnosti.

Z toho vyplýva, že ani vedecké abstrakcie, koncepcie nemožno považovať iba za „slobodný výtvor myslenia“, za niečo, čo nemá spojitost so zmyslovými dátami, čo hovorí o akomsi abstraktnom svete odtrhnutom od nášho reálneho sveta. „Vedecká abstrakcia, ktorá odráža súhrn vlastností predmetov a javov, je zovšeobecnením skúseností, faktov a poznatkov. Preto každá vedecká abstrakcia odráža vonkajší svet hlbšie, neodďaľuje nás od vonkajšieho sveta, ale nás k nemu približuje. Abstraktné myslenie dáva človeku možnosť vedecky predvídať tendenciu vývoja predmetov a javov na základe poznania objektívnych zákonov skutočnosti a predpovedať existenciu javov v prírode, ktoré síce ešte nie sú bezprostredne dané v „živom nazeraní“, ale existujú mimo vedomia“.¹²

Na otázku, či svet je organickým celkom, v ktorom všetko navzájom spolu súvisí, alebo je iba súhrnom vecí a javov, ktoré spolu nesúvisia, spájajú sa len náhodne, vedecký materializmus dáva tiež jednoznačnú odpoveď. Aj z tejto odpovede jasne vyplýva nezlučiteľnosť idealistického (v našom prípade realistického) a materialistického stanoviska.

Vedecký materializmus učí, že svet je jeden súvislý celok, v ktorom každá vec, každý jav súvisia s inými vecmi a javmi. Vec alebo jav materializmus chápe ako časť celku, ako niečo, čo je celkom determinované, na celku závislé.

Poučka o vzájomnej súvislosti javov a predmetov reálnej skutočnosti tvorí jeden zo základných rysov marxistickej dialektickej metódy. Jej klasickú formuláciu podal J. V. Stalin: „V protiklade k metafyzike skúma dialektika prírodu nie ako náhodný zhľuk predmetov, javov navzájom odlúčených a na sebe nezávislých, ale ako súvislý, jednotný celok, pred predmety, javy sú organicky späté, sú na sebe závislé a navzájom sa podmieniajú. Preto dialektická metóda súdi, že ani jeden jav v prírode nemôže byť pochopený, ak je braný izolovane, mimo súvislosti s okolnými javmi, lebo ktorýkoľvek jav v ktorejkoľvek oblasti prírody môže byť zvrátený v absurdum, ak je skúmaný mimo súvislosti s okolnými podmienkami, odlúčené od nich, a naopak, ktorýkoľvek jav môže byť pochopený a zdôvodnený, ak je skúmaný v nerozlučnej súvislosti s okolnými javmi, vo svojej podmienenosti okolnými javmi“.¹³

6. Ak sa americkí neorealisti teóriou o bezprostrednom poznávaní skutočnosti ocitli na pozíciách subjektívneho idealizmu, teóriou o univerzáliách alebo podstat sa zapojili do myšlienkového prúdu objektívneho idealizmu. Nemožno im pripisovať originalitu ani v prvom, ani v druhom prípade, ba ani v úsilí o akúsi syntézu v oboch. Vcelku možno povedať, že najvlastnejším rysom amerického neorealizmu je eklekticismus, ktorému nemôže pridať na cene ani to, že sa vyznačuje značným intelektuálnym dôvtipom a zmyslom pre určitú serióznosť a logickú konzistenčnosť.

V ich teórii o bezprostrednom poznaní možno nájsť úzky súvis s náhľadmi mnohých vedeckých teoretikov, (spomenuli sme A. Einsteina) zastávajúcich stanovisko apriorizmu v otázke všeobecných pojmov a koncepcií, predovšetkým však súvis (aj keď nepriamo) s modernou logistikou, matematickou logikou, ktoré zaujímajú veľmi dôležité miesto vo filozofii amerických neorealitov. V tejto súvislosti sa možno zmieniť o pozoruhodnej štúdii sovietskeho filozofa B. F. Asmusa, v ktorej

¹² *Dialektický materializmus*, Bratislava 1955, 368.

¹³ *Dejiny VKS(b)*, Stručný výklad, Bratislava 1953, 162.

rozoberá otázku o bezprostrednom poznaní v dejinách novovekej filozofie a poukazuje na vplyv matematiky na modernú filozofiu. „Fakt — píše — že matematici odlišovali medzi bezprostredným a sprostredkovaným poznaním, priviedol filozofov, usilujúcich sa objasniť logické zvláštnosti matematického poznania k tomu, že začali používať nový spôsob bezprostredného alebo intuitívneho poznania, ktorému dali názov „intelektuálna intuícia“... Nemožno skúmať teórie o bezprostrednom poznaní, rozvíjajúce sa v XVII.—XX. storočí iba ako filozofické teórie bez prihliadania na ich súvislosť s logickou povahou súčasných matematických, prírodných a spoločenských vied. Predovšetkým v dôsledku tejto spojitosti s prírodnými a matematickými vedami získala história filozofického učenia o intuícii veľký záujem“.¹⁴

IV. „Vedecké“ základy filozofie amerického neorealizmu

1. Americkí neorealisti v snahe vytvoriť „najvedeckejšiu“ filozofiu, aká kedy bola, skoro bezvýhradne prijímajú niektoré teoretické náhľady, teórie i metodologický postup pri riešení problémov špekulujúcich prírodovedcov, uzavretých do úzkeho okruhu problematiky špeciálnej vednej disciplíny. Tieto náhľady prejímajú ako „nesporné“ faktá pre filozofické zovšeobecnenia, ako základ pre gnozeologické dokonca i sociálne a etické teórie. Zmienili sme sa už o tom, v akom smere ovplyvnila moderná matematika a logika gnozeológiu neorealistov.

Teraz budeme stručne hovoriť o ďalších vedeckých „zdrojoch“, z ktorých tak výdatne a dôveryhodne čerpali americkí neorealisti.

Azda najväčší vplyv na formovanie základných kritérií neorealistickej filozofie mal behaviorizmus, veľmi módný smer v americkej buržoáznej psychológii v prvých rokoch nášho storočia.

Najväčším exponentom behaviorizmu medzi neorealistami bol R. B. Perry. Prípadla mu úloha vyvodiť pre gnozeológiu dôsledky, plynúce z najnovších „objavov“ behaviorizmu. Podľa jedného takéhoto „objavu“ ľudská bytosť je organizmus, ktorého podstatu tvoria fyzikálne, chemické a fyziologické zmeny, procesy; predstavuje určitým spôsobom organizovanú súčinnosť týchto procesov. Čo organizmus je, čo sleduje, odhaľuje jeho „chovanie sa“ v prostredí. Každú vlastnosť organizmu, prejavy, zámyery, jeho činnosť možno vysvetliť z jeho chovania sa v prostredí. To, čo mylné nazýva psychologickým dejom, je v skutočnosti len špecifickou odpoveďou nervovej sústavy na vonkajší fyzikálny popud. Určitý okruh poznatkov v určitom čase presne odpovedá určitému okruhu vonkajších popudov.

Aké závery z toho možno vyvodiť pre teóriu poznania? Predovšetkým treba z nej vylúčiť predpoklad, že existuje nejaká subjektívna stránka poznávacieho procesu, že vedomie je akýsi nadorganický, samostatný činiteľ, nová, vyššia kvalita, ktorú nemožno vysvetľovať vo fyzikálnych, chemických či fyziologických zreteľoch. Vedomie, poznanie, akákoľvek psychická činnosť je podľa Perryho špeciálny druh reality, akú skúma fyzika: „psychické“ je v podstate „fyzikálne“ a možno ho skúmať tými istými metódami vonkajšieho pozorovania ako fyzické. Ako sa mylíia tí, dokazuje Perry, ktorí obsah svojho vedomia pokladajú za vlastné tajomstvo, neprípustné nikomu, za niečo jedinečné, prívátne, o čom nikto na svete nevie, iba on sám. Treba sa zbaviť takéhoto predsudku. Niet rozdielu medzi mojim vedomím

¹⁴ V. F. A s m u s, *Učenie o nepostredstvennom znaní v istorii filosofii novogo vremja*. Voprosy filosofii 5, 1955, 44—46.

a vedomím iných ľudí, ak títo pripravujú odpoveď na tie isté podnety prostredia. Perry vyvodzuje z behavioristickej psychológie tieto závery aj v mene obrany zdravému rozumu, pre ktorý, keby sme priznali „privátnosť vedomia“, by nebolo pochopiteľné, že tá istá vec vie v viacerých ľuďoch vyvolať napr. strach, že viacerí ľudia môžu veriť v tú istú ideu.¹⁵

Ľudskú bytosť riadi mimoriadne zložitý organický mechanizmus, človek je akýmsi priečnym rezom prírody, ktorá ho obklopuje (cross-section), špecifickým uzlom „potenciálnej energie“, ktorá prichádza zvonka ako popud a vracia sa tam ako odpoveď. „Ja“, miesto aby bolo substanciou, je „prúdom“. Miesto aby bolo zdrojom sily, je scénou, na ktorú zvonku vstupujú sily, stretávajú sa a vychádzajú.“¹⁶

Nemôže byť pochyb o tom, do akého tesného spojenectva s iracionalizmom privádza behaviorizmus teóriu poznania neorealizmu práve v tomto bode.

2. Ďalším zdrojom, z ktorého čerpajú americkí neorealisti materiál pre filozofické zovšeobecňovanie, je moderná fyzika. V poučke, že hmota je formou energie, vidí W. P. Montague neoceniteľnú inšpiráciu pre filozofické úvahy, najsilnejší argument na vyvrátenie idealistickej i materialistickej koncepcie ducha a hmoty, vedomia a bytia. Všetko čo existuje, je nakoniec len určitou formou energie, energia je substrátom skutočnosti. „Myseľ (mind) je tiež formou energie, avšak formou, ktorá hoci homogénne kontinuálna, predsa je v protiklade s formami energie, ktoré predstavuje hmota v pohybe.“¹⁷ Aby toto stanovisko malo vedecký charakter, vykladá ho v termínoch kinetickej a potenciálnej fyzikálnej teórie: kým hmota je mechanickým systémom kinetických energií, myseľ je hierarchickým systémom potenciálnych energií, sústredných v mozgu.¹⁸ Ľahko si predstaviť, akú nesprávnú, no podivuhodnú predstavu o materializme môžu mať niektorí buržoázni myslitelia, keď Montague pre tieto závery nazývajú „azda jediným materialistom v západnej filozofii.“¹⁹

Ešte k podivuhodnejším záverom pri zovšeobecňovaní teórií modernej fyziky prichádza E. B. Holt v knihe *The Concept of Consciousness*. Podľa neho „vedomie alebo myseľ nie je vo vnútri lebky ukryté v niektorej oblasti nervového systému: všetky objekty, ktoré vnímame, včítane tzv. sekundárnych kvalít, sú „mimo“ práve tam, kde sa zdajú byť... Bytie nie je v podstate ani duchovnou, ani hmotnou, ale neutrálnou substanciou. Určité relatívne jednoduché neutrálne prvky sú logicko-matematické znaky alebo systémy, určité zložitejšie agregáty sú fyzikálne telesá v ich časových a priestorových vzťahoch, zatiaľ čo ešte zložitejšie agregáty definované odpoveďou vzťahu sú komplexom, ktorý sa nazýva duševným... Som presvedčený, že tieto úvahy uzavrú priepasť medzi organickým životom a vedomým životom.“²⁰

Týchto pár stručných ukážok z „vedeckej“ filozofie amerických neorealiztov sme si dovolili uviesť na potvrdenie týchto našich záverov: 1. neorealizmus predstavuje pokus o zneužitie vedeckých teórií, prekrútenie, sfalšovanie ich opravdového dosahu v poznaní objektívnej skutočnosti, dezorientovanie svetonáhľadového

¹⁵ R. B. Perry, *Present Philosophical Tendencies*, New York 1919, 266—267.

¹⁶ R. B. Perry, *The Present Conflict of Ideas*, New York 1918, 70.

¹⁷ W. P. Montague, *The Ways of Being*, New York 1940, 102.

¹⁸ Tamtiež, 510.

¹⁹ Patric Romanell, *The Leading Idea in Montagués Philosophy*, *Journal of Philosophy* vol. LI, No 21, october 14, 1954.

²⁰ E. B. Holt, *The Concept of Consiousness*, London 1914, 181—183.

vývinu ľahkoverných prírodovedcov, zaoberajúcich sa špeciálnou problematikou toho ktorého vedného odboru. 2. Je na ňom jasne badateľná triedna obmedzenosť buržoázneho chápania skutočnosti, najmä tam, kde sa túto skutočnosť snaží skresľovať, mystifikovať a vysvetľovať ju ako scénu, na ktorej pôsobia slepé prírodné sily, dokazovať bezmocnosť človeka, popierať schopnosť pretvárať prostredie podľa potrieb ľudí na základe poznávania objektívnej vlastnosti vecí a javov. 3. Neorealizmus v etických a sociálnych otázkach (pri riešení ktorých sa dovoľáva objavov modernej vedy) vedie do slepej uličky skepticizmu, krajného relativizmu, aby na druhej strane uvoľnil miesto prúdu iracionalizmu, ktorý do modernej buržoáznej filozofie vstupuje pod menami „filozofia života“, „filozofia činu“ a do amerického života sa prebija v rúchu filozofie „amerického spôsobu života“.²¹

V. Nezmieriteľnosť s materializmom

1. Neorealistov veľmi často napádali ako stúpencov materializmu. Útoky pričádzali nielen zo strany otvorených idealistov, ale aj zo strany tých, ktorí idealizmus maskovali rúchom pragmatizmu, kritického realizmu, pozitivizmu atď. Je pravda, neorealisti sa „statočne“ bránili proti takémuto obvineniu a všemožne sa snažili dokázať, že predstavujú filozofiu, ktorá sa povzniesla tak nad idealizmus, ako aj nad materializmus. Napriek tomu nemožno niekedy nevidieť u neorealistov sklon postupovať pri riešení niektorých otázok podľa zásad vulgárneho alebo mechanistického materializmu. Tento sklon badať najmä tam, kde sa snažia celú zložitosť ľudských činností zredukovať na jednoduchú mechanistickú činnosť organických procesov podľa formulky popud — reakcia.

Kritikom a odporcom z tábora subjektívnych idealistov materializmom najviac zaváňa neorealistická koncepcia základných dát poznania, ako sú pocity, vnemy, pojmy. Subjektívni idealisti totiž tvrdili, že tieto sú povahy výlučne subjektívnej, predstavujú subjektívne kvality, ktoré nemajú vo svojej podstate nič spoločného s objektívnymi vlastnosťami predmetu vonkajšej skutočnosti. Neorealisti popierajú takýto názor a dokazujú, že vo vedomí neexistuje žiaden prvok subjektívnej povahy: obsah vedomia tvorí objektívna skutočnosť, poznávaná bezprostredne v origináli. Takéto tvrdenia prehlasujú idealisti za neodpušiteľný ústupok materializmu.

Možno naozaj takéto tvrdenia neorealistov brať vážne? Ak máme na zreteli ich teóriu o bezprostrednom poznávaní, o „prezentácii“ predmetov vo vedomí, v ich pôvodnej existencii, ďalej ich snahu o vylúčenie „subjektívneho činiteľa“ z procesu poznania, zdá sa, že ich nemožno brať vážne. Veď čo iné v skutočnosti znamenajú ako nesprávne stanovisko imanentistov, machistov, podľa ktorého reálne existujú iba pocity, vnemy? Pre neorealistov reálne existuje iba to, čo je bezprostredne poznávané vo vedomí, a to sú pocity: neexistuje teda objektívna, na ľudskom vedomí nezávislá existencia sveta, ktorú možno poznávať objektívne, ale iba postupne, sprostredkované.

2. Vedecký materializmus tvrdí, že v našom vedomí poznávame vonkajšiu skutočnosť v jej reálnej existencii, že nie je výtvorom subjektu, že dáta vedomia odrážajú objektívne vlastnosti predmetov a javov. Pritom sa neobáva tvrdiť, že v poznaní

²¹ Aké ideály pre tento život chce dať napr. Montagneova filozofia, prezrádza tento jeho náhľad: „Problém modernej etiky je očistiť kresťanský altruizmus od jeho primiešanej asketizmu a očistiť život upevňujúce ideály Nietzscheho od ich primiešanej krutosti a egoizmu a spojiť oba ideály do jedného systému“. *The Ways of Being*, New York 1940, 599.

ide o „subjektívny obraz objektívnej skutočnosti“, že tento obraz sprostredkujú také dáta našej skúsenosti, ako sú pocity, vnemy. „Všetky poznatky sú zo skúsenosti, z pocitov a vnemov“²² — píše Lenin — a dodáva: „Niet iných pocitov okrem ľudských, t. j. „subjektívnych“, lebo uvažujeme z hľadiska človeka a nie lesného ducha“ (tamtiež, str. 96). Vedecký materializmus teda nevylučuje z teórie poznania subjektívnu stránku, dáva jej však celkom iný obsah i formu, ako to robí idealistická teória poznania. Výstižné sú v tejto súvislosti slová K. Marxa: „Hlavným nedostatkom všetkého doterajšieho materializmu — v to počítajúc feuerbachovský — je, že predmet, skutočnosť, zmyslovosť sa poníma iba vo forme *objektu* alebo *nazerania*, neponíma sa ako *ľudská zmyslová činnosť, prax*, neponíma sa subjektívne. Preto sa stalo, že činná stránka, v protiklade k materializmu, bola rozvíjaná idealizmom — ale iba abstraktne, keďže idealizmus, prirodzene, nepozná skutočnú zmyslovú činnosť ako takú“.²³ Marx týmito slovami je však ďaleko od toho, aby v teórii poznania staval proti sebe subjekt a objekt. Slovám „subjektívny“ a „zmyslová činnosť“, „prax“ dáva ten zmysel, že objektívna skutočnosť, predmety sú poznávané *aktívne*, že človek ako subjekt pôsobí svojou činnosťou na svet a spôsobuje v ňom zmeny. Neorealisti tým, že vylučujú u človeka subjektívnu stránku v jeho poznávacej činnosti, popierajú možnosť aktívne pôsobiť na vonkajší svet podľa objektívnych možností, meniť, pretvárať ho.

Povaha subjektívnej stránky v našej poznávacej činnosti je podľa vedeckého materializmu závislá na povahe zmyslových dát, vnemov, pojmov. Tieto nie sú ničím izolovaným od okolitého sveta, procesov prebiehajúcich v tele. Tak pocity vznikajú ako výsledok pôsobenia vonkajšej skutočnosti na naše zmysly, ako produkt vysokoorganizovanej hmoty.“ V. I. Lenin vo svojej poučke „pocit je subjektívny obraz objektívneho sveta...“ skúma pocit ako dialektickú jednotu subjektívneho a objektívneho a zdôrazňuje pritom, že určujúci je vonkajší svet, existujúci mimo naše pocity a nezávisle na nich, teda svet, ktorý tým, že pôsobí na naše zmyslové orgány, vyvoláva v nás ten či onen pocit“.²⁴

Neorealisti museli z teórie poznania vylúčiť práve túto, pre uvedomelú ľudskú činnosť takú dôležitú stránku poznania, aby mohli o človeku uvažovať ako nejakom „pričnom reze“ (cross-section) vonkajších síl, aby ukázali, že celá jeho činnosť spočíva iba v reagovaní na vonkajšie popudy.

3. Neorealizmus neúnavne zdôrazňuje, že chce byť obrancom „naivného“ náhľadu na svet, aký má normálny, filozofickým uvažovaním nezafažený človek, že je obranou zdravého rozumu. O „naivný“ názor sa chce opierať najmä v teórii o bezprostrednom poznávaní skutočnosti.

Čiastočne sme sa už zmienili o stanovisku vedeckého materializmu v tejto otázke, poukázali sme na to, že materializmus „naivné“ presvedčenie ľudstva kladie do základov svojej teórie poznania. Pritom rozhodne odmieta pokus dávať do súvisu toto naivné presvedčenie s teóriou o bezprostrednom poznávaní skutočnosti.

Lenin sa kategoricky postavil na odpor proti pokusom o vpašovanie učenia o „bezprostredne danom“ do materialistickej teórie poznania. Na adresu Bazarova povedal: „Pochopť predsa, že „bezprostredne dané“, „fakticky dané“ je motanica machistov, imanentalistov a ostatných reakcionárov vo filozofii, je to maškarný ples, na ktorom si agnostik (u Macha niekedy aj idealista) oblieka šaty materialistu. Pre

²² V. I. Lenin, *Materializmus a empiriokriticizmus*, Bratislava 1952, 103.

²³ Marx — Engels, *Vybrané spisy* 2, Bratislava 1951, 363.

²⁴ *Dialektický materializmus*, Bratislava 1955, 329.

materialistu je „fakticky daný“ vonkajší svet, ktorého odrazom sú naše pocity“.²⁵

Tak machisti, ako aj naši neorealisti učením o „bezprostredne danom“, o „poznávaní skutočnosti v origináli“ v skutočnosti maskujú agnosticizmus, agnosticizmus toho druhu, ktorý popiera možnosť i schopnosť človeka aktívne pôsobiť v prostredí, prispôsobovať si ho, meniť ho.

ZÁVER

Nakoniec nám ostáva podať celkové zhodnotenie filozofických náhľadov amerického neorealizmu podľa kritéria, či znamenali krok vpred v poznaní skutočnosti, či niečím prispeli pri formovaní vedeckého svetonáhľadu, v boji proti tmárstvu, reakcii.

K takémuto hodnoteniu, myslíme, treba pristupovať z dvoch zásadných hľadísk:

1. Od vzniku marxizmu jediným filozofickým učením, ktoré môže tvorivo obohacovať naše poznanie skutočnosti, rozvíjať vedecký svetonázor, je učenie historického a dialektického materializmu.

2. Epocha imperializmu sa vyznačuje silným nátlakom najreakčnejších síl na posledné zvyšky demokratických slobôd a práv, narastaním prekážok, stavaných do cesty šíreniu vedeckého svetonáhľadu, mohutnou propagáciou náhľadov, ktoré tvoria najúpadkovejšie jadro idealistického svetonáhľadu. Za takejto situácie treba v určitom zmysle (so zreteľom na spoločensko-hospodárske, politické podmienky, podmienky času, miesta) pozitívne hodnotiť tie náhľady, ktoré akoukoľvek formou, v akomkoľvek rúchu znamenajú odklon, dokonca akúsi „opozíciu“ proti náhľadom klerikálnej, imperialistickej, fašistickej reakcie, aj keď veľku neznamenajú krok vpred vo vedeckom skúmaní všeobecných zákonov prírody, spoločnosti a myslenia. Pritom treba brať do úvahy ešte aj ten fakt, že „filozofické doktríny — ako píše poľskí marxistickí filozofi Baczek a Kolakowski — nie sú predsa jedine nástrojmi určitých tried, ktoré chcú nanútiť svojim vyznávateľom určité spôsoby spoločenského správania.“²⁶

Podľa prvej zásady by sme mohli vo všeobecnosti povedať o neorealizme toto: je typickým idealistickým smerom v tábore americkej buržoáznej filozofie. Vznikol ako pokus o podporu rozkladajúceho sa svetonázoru vládnucej triedy v USA novými gnozeologickými a logickými argumentmi, ktoré v podstate stavajú na filozofickej koncepcii machizmu a pozitivizmu. Je zmesou náhľadov subjektívneho a objektívneho idealizmu. Zneužíva výsledky vedeckého hľadania a vedecké teórie na idealistické zovšeobecňovanie a podáva nesprávny výklad skutočnosti. V objektivistickom rúchu predstavuje v americkej filozofii reakciu proti vedeckému materializmu. Neprináša nič, čo by z hľadiska celkového vývinu našich znalostí o skutočnosti znamenalo krok vpred.

Podľa druhej zásady možno americký neorealizmus charakterizovať nasledovne: vznikol a širil sa v dobe, keď v tábore americkej buržoáznej filozofie mali silné pozície smery (absolútny idealizmus, osobný idealizmus, pluralistický idealizmus) propagujúce náboženstvo, mysticizmus, usilujúce sa tupiť vedu, vedecké teórie, napadajúce myšlienky sociálneho a kultúrneho pokroku (napr. J. Royce v dvojzväz-

²⁵ V. I. Lenin, *Materializmus a empiriokriticizmus*, Bratislava 1952, 95.

²⁶ B. Baczek, L. Kolakowski, *Tradície vedeckého socializmu a úlohy marxistickej filozofickej historiografie* (preklad), Filozofický časopis X, č. 3, 1955, 249.

kovom diele *The Problem of Christianity*, 1913, G. H. Howison v diele *The Limits of Evolution*, 1901, B. P. Bowne v knihe *Personalism*, 1905), ďalej smery (napr. naturalizmus, tzv. sociálny darvinizmus) propagujúce myšlienky bezohľadného boja medzi ľuďmi, proti ľudskosti, rasizmu, myšlienky „elity“. Takýmito náhľadmi boli plnené stránky časopisu *The Philistine* (1895—1915), šíрили ich takí ideológovia kapitalistickej Ameriky ako T. E. Moore, J. Babbith (*Shelbowne Essays* 1914—1919) a teoretikovia rasizmu ako L. Stoddard, Mc Dougall, T. N. Carver, Tr. Crane.

Neorealizmus však vznikol a širil sa v dobe, keď pokrokoví myslitelia Ameriky zvädzali tuhé boje s reakciou, hlásali myšlienky vedeckého socializmu a materializmu (v medziach možností) a oboznamovali Američanov s dielami Marxa a Engelsa (napr. De Leonove práce v rokoch 1893—1914 na stránkach časopisu *People*, niektoré práce Morissa Hillquita, napr. *History of Socialism in the U. S.*, 1903 a i.).

O väčšine amerických neorealiztov možno povedať, že stáli mimo skupiny krajne reakčných propagátorov mystiky, rasizmu, konzervativizmu, no aj mimo skupiny pokrokových, vedecký svetonázor šíriacich mysliteľov.

Zreteľnou výnimkou bol azda iba W. Montague, ktorý sa najmä v posledných rokoch života (zomrel 1953) dostal až na pozície platónskeho a bergsonovského idealizmu, a R. B. Perry, ktorý, naopak, vyvíjal sa smerom k vedeckému materializmu. O väčšine možno povedať, že sa usilovali — aj keď na idealistickej platforme — o určitý druh „objektivismu“, ktorý, aj keď skresľoval, zužoval význam poznania, vedeckého bádania, prekrucoval pravdu, nevedel do takých absurdností ako subjektivismus „osobných“ idealistov, sociálnych darvinistov atď.

Americký neorealizmus mal okruh pôsobenia predovšetkým na amerických vysokých školách a filozofických spoločnostiach. Ak na týchto fórach, kde pôsobil bezprostredne, bol, aj keď v úzkom rámci, jeho vplyv kladný (ak máme na zreteli boj, ktorí viedli jeho predstavitelia proti náhľadom predstaviteľov krajne reakčného idealizmu), tam, kde pôsobil nepriamo — v radoch širších vrstiev americkej inteligencie, bol jeho vplyv škodlivý, až nebezpečný. Stačí si povšimnúť program tzv. variantu amerického socializmu, reprezentovaného takými revizionistami a oportunistami, ako bol Sidney Hook, William E. Walling, Harry Laidler, Lewis Corey, aby sme videli, aká filozofia formovala náhľady týchto falšovateľov socializmu, najmä tam, kde formulujú svoje stanovisko k materializmu, k teórii pokroku v dejinách, kde sa dovolávajú pluralistickej koncepcie atď.²⁷

*

Druhú časť našej práce o realistickom hnutí novšej buržoáznej filozofie venujeme rozboru tzv. intuitívneho realizmu, ktorého hlavným reprezentantom bol N. Losskij. Tým sa dostávame na pôdu filozofického vývinu u nás v rokoch tzv. slovenského štátu až do roku 1948.

ДВИЖЕНИЕ «РЕАЛИЗМА» В ФИЛОСОФИИ XX-ГО ВЕКА

Заклучение

Статья рассматривает так называемое реалистическое движение в современной философии. В вступительной части автор исследует общественно-исторические и экономические условия его возникновения и действия. Он характеризует его

²⁷ Sidney Hook, *The Philosophical Basis of Marxian Socialism in the United States*, v knihe *Socialism and American Life I.*, New York 1952, 448.

как один из самых сильных и самых влиятельных идеологических течений в буржуазной философии XX-го века, как опыт для создания нового воинствующего фронта против научного материализма, для укрепления мировоззрения господствующего класса во время глубоких кризисов идеалистической философии.

Автор понимает реалистическое движение как широко основанный идейный базис, из которого возникали различные варианты «реализма». Разные моменты определяли их специфический характер. Прежде всего это были общественно-экономические моменты, уровень развития науки и промышленная техника. Как пример анализа специфического характера одного из них выбрал автор американский неореализм. К анализу гносеологических основ неореализма приступает автор после краткой характеристики общего положения жизни в Соединенных Штатах в первом десятилетии нашего века. Одновременно упоминает автор и особую форму работы американских неореалистов при развитии своего учения, которое заслуживает внимания. В главе «Неореализм и субъективный реализм» приходит автор к заключению, что там, где неореализм вполне ликвидировал субъективную сторону в процессе познания, перешел на позиции субъективного идеализма. В следующей главе автор указывает, как учение о «универсалиях» или «сущностях» неореализма получает известные формы объективного идеализма. Опыты неореалистов об обобщении современных научных теорий оценивает автор как опыт искривления и злоупотребления научных знаний и теорий для идеалистического обобщения. В заключении автор констатирует, что там, где неореалисты пытались выступить против ультрареакционных идеалистических взглядов, надо положительно оценить эти выступления.

„REALISTIC“ MOVEMENT IN THE PHILOSOPHY OF XXth CENTURY

Summary

The work deals with the so-called realistic movement in modern bourgeois philosophy. In the introductory part the author investigates the sociologic-historical and economical conditions of its origin and its effects and is characterising it as one of the most powerful and influential trend of ideas in the bourgeois philosophy of the XXth century as well as an attempt to create a front ready to fight against the scientific materialism and to strengthen the world conception of the ruling class in the time of a deep crisis of the idealistic philosophy.

He understands the realistic movement to be a broad-founded ideological basis which gave birth to various forms of „realism“. Their specific character was determined by several factors, especially by sociologic-economical ones, by the level of the development of science and by industrial technics. As an example for the analysis of the specific character of one of them he chose the American neo-realism. After giving a short characteristic of the general situation concerning the life in the United States during the first decades of our century he comes to analyse the gnosological bases of the neo-realism. At the same time he mentions the specific form of work of the American neo-realists in developing their theories which are certainly worth to be attended to. In the chapter „Neo-realism and Subjective realism“ the author draws conclusion that where the neo-realism completely eliminated the subjective part in the process of knowledge he took to the position of subjective idealism. In the following chapter he shows how the neo-realism by teaching about „universals“ or „essences“ assumes certain forms of objective idealism. The endeavours of the neo-realists to generalize the modern scientific theories the author considers as an attempt to distort and abuse the scientific knowledge and theories in favour of idealistic generalization. In the end he assumes that in trying to create an opposition against extremely reactionary idealistic views their endeavour has to be positively appreciated.